

על שולחן הסדר ביום שני תחוגג קהילה אחת בברוקלין יציאת כפולה ממצרים, פעם אחת בימי פרעה ופעם שניה בימי נאצר

מאת מיכל דניאל

”
הביקור הראשון שלי בישראל היה בשנת 1978. מאז התרגשתי. הביקור החזיר לי זכרונות ממצרים. זאת הייתה אותה אווירה, אותו מזג אוויר, אותה קומפוזיציה החברתית עם אנשים יותר חמים. כאן אני לא מכיר את השם של השכנים שלי”

דוירה סאקאל, תושב ברוקלין שהיגר לכאן במצרים בשנת 1963, יספר כליל הסדר לשמונת הנבחרים שלו גם על יציאת מצרים הפרטית שלו. סאקאל (63), שסיים בשנת 1996 את "האגודה למחקר ולהצעת מורשת יהודית מצרים", מתוך רצון להעביר לדורות הבאים את המורשת המפוארת עליה גדל, מודה כי גם אחרי למעלה מיוכל באר"ב, הוא עדיין לגמרי מצרי. המבטא שלו, המוזיקה שהוא אוהב, המאכלים הם מאה אחוז מצרים, הוא אומר. כליל הסדר, שבו יתכנסו כשלושים מבני המשפחה, כולל אמו בת ה-83, ילדיו, נכדיו, בני חורין וחוריות, יבשלו הנשים את המאכלים האהובים מהבית: מושי, שהם עלי גפן ממולאים בחצילים ובשר, האמה, שהוא תפוח אדמה פריך, מלוחיה, שהוא ירק ששמים על תבשיל אורז ועופות שגוראה כמו מרק, ועוד מתבשילי המטבח היהודי-מצרי עליהם גדל סאקאל. את ההגדה יקרא באנגלית ובערבית ויגולל בפני הדור הצעיר את סיפור יציאת מצרים. כסימוניו של הילדה, לאחי שידונו, מן התם, כמה שקורה עכשיו במצרים, הם יודו לאל על שהגיעו עיר הולמם.

המפיכה במצרים אינה משמחת את סאקאל. המצב יותר מסובך ממה שהוא נראה, הוא יודע. קשה להוציא מרינה של 80 מיליון איש מהעוני ברצף אחד, הוא מוכיח. החיים בברוקלין הטיבו עם סאקאל וחברי הקהילה שלו, שרבים מהם חוזר להיות בעלי עסקים, כמו שהיו במצרים. גל גדול של יהודי מצרים עזב אותה אחרי מלחמת יום העצמאות, בשנת 1948, ועלה ברובו לארץ. אחרי מבצע סיני, בשנת 1956, שבו הצטרפה ישראל לצבאות צרפת ואנגליה וכבשה את חצי האי סיני מידי המצרים, המשיכו היהודים לעזוב. גל גדול נוסף עזב בשנת 1958. רובם עלו אז לישראל, אבל היו גם אחרים שהתפוררו בעולם, חלק הגיעו גם לאמריקה, כמו המשפחה של סאקאל, שרצה להתאחד עם הסבא והדוד שהיגרו קודם לכן לניו-יורק.

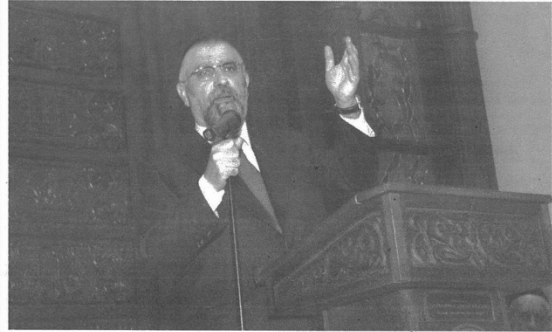
המשפחה של סאקאל, שהייתה משפחה מבוססת בקהיר, עזבה את מצרים בשנת 1962, כשכני המפ"ל זהו היגישו על כשרם את עוינות הסביבה. דוירה סאקאל עזב את מצרים כשהיה בן תשע, ביוזם עם הוריו וארבעת אחיו הקטנים. כשהגיעו לניו-יורק בשנת 1963 הם התיישבו בשכונת בני רידג', בברוקלין, שם התגוררו הסבא והדוד, ויהודים אחרים שעזבו את מצרים. מחר מאוד נוצרה קהילה ובשנת 1967 נוסד באזור הבתים המרווחים בברוקלין בית הכנסת הראשון של קהילת חמים עם הקהילה היהודית-סורית. בשנת 1976 נבנה בית כנסת גדול יותר שנקרא על שמו של בית הכנסת "אהבה ואחוה", שבקהיר, שבחודש ירח מתנוסס עד היום השלט המקורי במצרים. לפני שלוש שנים נתן למולו בית כנסת חדש ומאוחד, על אושן פארקוויי, בין קינגס הייוויי לקוטונגין, ובניין בית הכנסת הקודם מושכר לקהילה אחרת, עיר שוב תכנה לה בית כנסת משלה.

אחוה ואהבה

קשה להמייץ את בניין "אחוה ואהבה", המתנחל בחיות בעלת קשת בטון שבה מנגן דוד. שורה של מדרגות מפרידה בין המבנה לבין רחבת העץ הכבדה הסוגרת על המבנה, כשמעטני צידיו מאירים השלטים בעברית ובאנגלית: "אהבה ואחוה". ודוקרי אור המנורות שבגן החוץ מאירים את הרחבה, וכי מרום פילנתרופים גדולים בקהילה הבשירו את רכישת הארמה והקמת בית הכנסת, ג'וזף בר נתן, גבריאיל צ'להבר וטלומן הררי, הוא מכיל בתוכו גם את משרדי הרב, חודרי לימוד וספרייה. אבל אולם התפילה עצמו הוא גולת הכותרת, עם תקרה בגובה 40 רגל, קירות שיש, השטיחים רכים וחלונות ויטראז' מעוטרים. את האבן, העץ והחוכית יבאה הקהילה

בישראל, את שער הכניסה הברזל המרשים מאיטליה. כאלים הכניסה לבית הכנסת, אני פוגשת את דוירה סאקאל בחמישי בערב, סביב התפילה. הוא מלווה בן דודו, אלן (חלפון) ספרי, מחבר המגיד לים של המרכז, ומעריך, שבדיוק הערב מתקיימת במקום מסיבת בר מצווה גדולה בחצר הספרייה המ' סוגנו, בו אכחנו נוסבים, מספרים בני הדורים כי הם עוקבים בלב כבד אחרי המתרחש במצרים, ומזרים שהתרחשויות לאו ודוקא ממלאת אתם תקווה. הם מתקשים להאמין שהמהפכה תביא למצרים משטר דמוקרטי, שוציא את המדינה מעונו. דווחות קהיר הנשקפים על מסכי הטלוויזיה בירווחי חדרות קהיר לים בסאקאל, שהיה בן תשע וכתוב את קהיר, וכבר נתן לידות רחוקים. שהיה בן תשע וכתוב את קהיר, וכבר המשפחה למרסיי, בשנת 1962, ואת נסיעתה לניו-יורק כמה חודשים לאחר מכן. אחרי מלחמת 1948, הוא מספר, 50% מיהודי מצרים עזבו ברובם בישראל. העובדה התרחשה אחרי מבצע סיני, שכן, כל מי שלא הייתה לו או אחרות מצרית, אולץ לעזוב ומכיוון שרוב היהודים היו רק תעודות תושב, הם למעשה נזרקו ממצרים. משפחתו של סאקאל נשארה בקהיר עד שנת 1962, עד שהסכנה הגיעה לפתחה.

סאקאל: "לאבא הייתה ארוחת, כך שנשארו. הייתי ילד כשמהלמה פרצה בשנת 1956, ואני זוכר אין לא יצאנו מבית ואיך כיסינו את החלונות בנייד בחול, כדי להסתיר את האור ממשוסי האויב. הרבה חילום בקהיר, והם הגיעו הביתה באמבולנס. כבא הדודי שבו למתני ריבון רכבים רעים על הצוים הישראליים. זה היה בחומר הלימוד ואם במי נתן לא כתבת משוך עד על ישראל, לא היית עובר את המבחן. היו לנו מורים צרפתים-יהודים ומורים מוסלמים. לא הבשנו אז כישוף, למרות שלפני המל' המה דווקא כך עשינו זאת. בשבתות התפללנו בבית הכנסת 'שערי שמים'. היו אז כמה בני כנסת בקהיר.

נחל משרא. הרב שמעון אליף

אחר מהם 'אהבה ואחוה', שנוסד בשנת 1928 ונ' סגן אחרי מלחמת 1956. עד למלחמת העצמאות 1948- היו במצרים כ-80,000 יהודים. במחציתם גרו בקהיר. אחרי המלחמה נותרו כמה אלפים שעזבו את המדינה בין השנים 1957-1967. אחרי המלחמה, היינו מאוד זורמים. לא הלכנו למקומות לא מוכרים, כי קל היה לזכות אוננו כיהודים. לא לבשנו גליביות כמו המוסלמים, נראינו שונים".

מה אתה חרף מהחיים שלך שם?
"מכאן שלי היה הרב הראשי של הקהילה היהודית המצרית, ובשכונה שלנו גרו 500-600 יהודים, רובם אנשי עסקים או בעלי תחנות. לאבא הייתה חנות למכירת כפתורים שהוא יבא מצ'כוסלובקיה. יום אחד, המחברות לקחו אותו לחקירה, כי על אחד הכפתורים היה מגן דוד. המלך היה שבאיתו וזמן הוא הכיר את המושל של איטליה והוא ביקש מהקפטן רון. הם גם הכינו לנו את ממכמי ההגירה לארה"ב."

אתה זוכר את ההגעה לאמריקה?
"חברי הארגון סידרו לנו מלון ברחוב 28 פינת ברודוויי. היינו שם שבוע או עברנו לירדה בשבועות ביי פארקוויי, בברוקלין, שם ג'ו הודו שלי, אבא של אלן, שהגיע לניו-יורק בשנת 1958. נשלחת לבית ספר ציבורי. אני זוכר מצוין שהשבוע הראשון היה בצדקה. הלכנו לפארק ואכלנו נקניקיות. כלם קראו לה זה 'זוט-דוג' ואני הייתי המום. שאלתי את המורה איד זה יכול להיות, שהם אכלים כלבים. הילדים היו ירוודתיים, למרות שכבר מהגרים נראיתי שונה. ארבעת האחים הצעירים שלי כבר הלכו לישיבה, ביותר עבן הודו אלן".

איך התרגשת להיות באמריקה?
"בחדוש הראשון הייתי מוכא, בעיקר כי לא ידעתי את השפה. כשהיינו במרסיי התרגשתי בבית, כי ריבוננו צרפתי. תקופת ההתאקלמות לא הייתה קלה, במיוחד להורים, אבל הסתכלו על התנוד".

ברכבת מקהיר ליפו

בן הודו אלן ספרי מצטרף לגיל שנה וחצי, אבל אני געתי לברוקלין בגיל שנה וחצי, אבל אני זוכר שאבא סיפרה, שכשעברנו לביי פארקוויי, היא יצאה לקניות בחוף עם נעלים קלות וקפאו לה הרגלים בשלג. היא הייתה חוזרת הביתה בוכה".
"הורים סבלו גם מחרס כסף וירידה ברמת המחיה. בקהיר היה לנו בית גדול עם משרתים שגורו בבית".

כאן לא יכולנו להרשות לעצמנו להזמין עוד רת. לא הייתה מכונית בבית. היה להם קשה להתגלגל לזה שצריך ללכת למבכסה השבועות. הם חזרו אמרו שהם מתגעגעים לחיים במצרים, אבל באותה נשימה הם אמרו, שלעולם לא נחזור בגלל הרגשות הקשים שנשארו לנו".

ביקרתם בישראל?
"היו לנו קרובים בישראל וביקרו כמה פעם מי. אמא של אבא גולדה ביפו. כשהם היו צעירים הם היו נוסעים ברכבת ללי דרכונים מקהיר ליפו כל האיוור היה או טורקי ואחר כך בריטי. הסבא שלי אפילו רכש לו ארמה ליד ירושלים. אבא היה ציוני. אבא, אם היית יהודי באופן אוטומטי היית רוסלים. כמעט כל מי שהוכרזו במצרים בילה זמן בישראל. הביקור הראשון שלי בישראל היה בשנת 1978. מאור התרגשתי. הביקור החודר לי זכרונות ממצרים. זאת הייתה אותה אווירה, אותו מזג אוויר, אותה קומפוזיציה החברתית עם אנשים יתר חמים. כאן אני לא מכיר את השם של השכנים שלי".

איזה חיים בנית לך בניו-יורק?
"פנית לעסקים והייתה לי תחנת תכשירים בא' טלנטיק סיטי. אחי כך עברתי למפעל. התחנת עסק לבגנות-אמריקאית וגולדו לנו שלושה ילדים ושמונה נכדים".

למה יסרת את האגודה למחקר והפצת מורשת יהודי מצרים?
"הרגשתי שזה נחוץ. הקהילה שלנו התחילה לה גרול, דור שלישי ורביעי, שאחריהם מהם לא ידעו שסבא שלהם היה מצרי או טורי. בני דור דים שלא ידעו אלה על אלה. כשהתחלנו לאסוף חומרים מצאנו להפתעתי יהודים מצרים אפילו בחאישי. בדוחלה אספנו תמונות ישנות ממשפחות שונות, וכן ממכסי שנשמרו בידיהם. הרבה חזמי רים התחילו להגיע והיום אנו מתכננים לבנות מוזיאון".

אלן: "התנרתי להטביל את הפרויקט של בניית בית הכנסת 'אהבה ואחוה'. ידעתי מה אני רוצה להשיג: את הטעם והאוירה שהיו בבית הכנסת בקהיר. הרבה אנשים, תמונות, שיש, נעונו כסף קום מישראל. את חלונות הוויטראז' קנינו שם. גם את העץ. רצינו שיתב הכנסת יראה יפה, שחללים יגרלו לתוכו. התחלנו לחפור בשנת 1998 ובספטמבר 2008 ערבינו את הפתיחה, היום יש כ-800 חברים בבית הכנסת".

מה אתם חושבים על המחפכה במצרים?
"ידענו שה יקרה, אבל לא האמנו כשהו קרה. אם נאצר היה היום בשלטון זה לא היה קורה, כי הצבא היה יותר באנשים כמו בסוריה. האמריקאים תקעו למבואר סכין בנג, כשהלארי קלינטון ביקשה שהוא יעזוב. אני מאמין שיהיה יותר גרוע במצרים, כי האחים המוסלמים יצברו כוח והם רוצים שום דבר מערבי במדינה. קראתי בעיתון שהם רוצים לבטל את הלבוש המערבי, מצרים לעולם לא תהיה רמוקרטית. בעלי ההשכלה תמיד פונים נגד הממשלה, אבל לעניים אין זמן לעשות את זה, כי הם עוסקים בלחש את אלה שהסך כרי לה תקיים. אי אפשר לספק עבודה לכל אלה שגמרו את הקולג', מרוב במספרים איריים, וגם אם יבנו פרויקטים חדשים, 60 מיליון מתוך ה-80 מיליון עדיין לא יעברו. העניים גרים בבתי הקברות, גם בבתי הקברות היהודיים, שלא נשארו בהם כבר שני בות. אי אפשר למצוא שם היום אף אחד. קראתי השבוע בניו-יורק טיימס, שפושעים, ששודרו מבתי הכלא בקהיר, רוצים ברובות ושודרים עם שי. המטרה פחדת לעשות משנה והצבא עומד בצד. אין ביטחון לאורך כמו שהיה בתקופה שלט מובארי, שהיה נשא בצוין למצרים. כשהוא שלט היה חוק וסדר, מה שאין שם היום. מה שקרה שב גים האחרונות, זה שואוכלוסייה גדולה אותה כאב הראש של הנשיא. במצרים כל התושבים הם סונים, לצבא קשה להרוג את האחים שלו. אפילו המלך פארוק עוב ולא נלחם בגלל אותה סיבה".

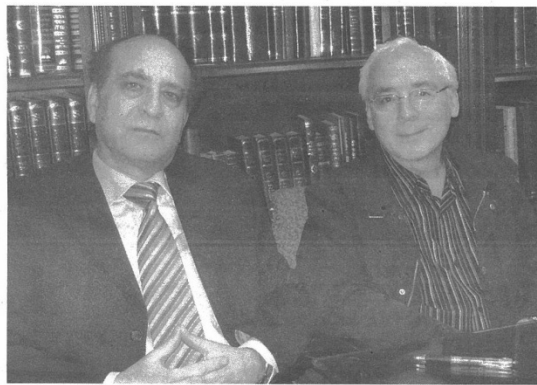
גורב שיצאת מצרים?
"סאקאל נאנח בוקלה. 'אהבה...'"

קהילה מלוכדת וחזקה

הרב שמעון חי אליף, שהגיע ל'אהבה ואחוה' מירושלים לפני 26 שנה, לאור שהרב שלו, הרב עובדיה יוסף, שלח אותו לשמש כרב בית הכנסת בברוקלין, עדיין השבוע, שהוא הכי היטב את המורשת המצרית עוד לפני שהגיע לברוקלין. שכן הוא גרל עם יהודים וצא מצרים. קטנה גילה קהילה קטנה שעם השנים הלכה וגדלה.

הרב אליף: "אחוה, אהבה, שנוסד בקהיר ב-1928 כבית מדרש ובית כנסת, נסגר אחרי מלחמת 1956, לאור שהאוסם בפעילות ציונית. אחרי סגירתו נקראו על שמו רבים מבתי כנסת קטנים שנפתחו, וגם בישראל יש כחמישה בתי כנסת שנושאים את שמו. גיליתי בברוקלין קהילה כמה שמאוד קשורה למסורת, אנשים שנאים בודות שלהם. במצרים היו רבנים גדולים ותשעים אחוז מהיהודים שם היו מוד מעמד הבינוני הגבוה. אלה הם אנשים בעלי כבוד עצמי ואהבה מדינת ישראל בלב ובנפש. רבים מהם המשיכו כאן בעסקים ומאוד הגליוני, מרוב בקהילה מלוכדת וחזקה".

אז מלוכדת אתה כבר אובל?
"מלוכדת כבר אכלתי מומן בארן, אצל השכנים שלי".

מצרים לברוקלין. דודית סאקאל (משתאל) ואילן ספרי